

Віталій Виздрик

ГАЛИЦЬКЕ СЕЛО НА СТОРІНКАХ
УКРАЇНСЬКИХ ЧАСОПИСІВ (20—30-ті рр. XX ст.)

Зроблено спробу проаналізувати публікації західноукраїнських періодичних видань міжвоєнного періоду, присвячені проблемам розвитку аграрних відносин, сільськогосподарської кооперації, а також шкільництва на селі, діяльності освітніх товариств.

Ключові слова: Східна Галичина, українська періодика, міжвоєнний період, сільське господарство, кооперація.

Сделана попытка проанализировать публикации западноукраинских периодических изданий межвоенного периода, посвященные проблемам развития аграрных отношений, сельскохозяйственной кооперации, а также школьного дела на селе, деятельности образовательных организаций.

Ключевые слова: Восточная Галиция, украинская периодика, межвоенный период, сельское хозяйство, кооперація.

An attempt has been made to analyze publications of the West Ukrainian periodicals of the interwar period dedicated to problems of development of agrarian relations, agricultural cooperation, activities of educational societies and school progress in the countryside.

Key words: Eastern Galicia, the Ukrainian periodicals, the interwar period, agriculture, cooperation.

Українська преса — важливе історичне джерело до вивчення соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку Східної Галичини у міжвоєнний період. Часописи висвітлювали широкий спектр аграрних, культурних, освітніх питань життєдіяльності краю та були речниками національних інтересів українського села. Газетні та журнальні публікації дають змогу отримати об'єктивну і цілісну картину життя народу в умовах польського панування.

Метою дослідження є аналіз змісту західноукраїнської періодики доби II Речі Посполитої та впливу суспільно-політичних чинників на висвітлення тогочасних нагальних проблем східногалицького села.

Проблематика галицьких часописів 20—30-х рр. XX ст. та бібліографічні відомості про періодику краю вивчаються працівниками Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, зокрема О. Дроздовською, М. Романюком, Л. Сніцарчук [6; 13; 17].

Варті уваги узагальнення та статистичний аналіз окремих питань соціально-економічного становища у краї, подані в багатьох публікаціях часописів: «Вісник повітового Союзу кооператив», «Жіноча Воля», «Кооперативні Вісті», «Наша Думка», «Селянські Вісти», «Сільський Господар», «Українське Молочарство», «Хлопська Правда», «Часопись для Спілок рільничих» та ін.

Ілюстрований журнал «Українське Молочарство» — додаток до часопису «Сільський Світ», який виходив у Львові, — перше у Галичині українське видання, призначене для ознайомлення із справами молочарства як однієї з найприбутковіших галузей українського сільського господарства у міжвоєнний період. Метою журналу було висвітлювати проблеми розвитку молочарства та сприяти згуртуванню українських кооперативних товариств, поширенню найновіших методів господарювання в означеній галузі. Важливим кроком у цьому напрямі було опублікування статей про «Маслосоюз» як координаційний центр молочарської кооперації. Серед низки матеріалів цієї тематики необхідно відзначити статтю Є. Архипенка «У справі розвитку молочарства» [1; 11, с. 219].

Ще одним друкованим виданням, яке призначалося насамперед селянам та сільській інтелігенції, була «Часопись для Спілок рільничих» — орган крайового бюро патронату для спілок ощадностей і позичок у Львові. Хліборобський журнал висвітлював різнопланові економічні проблеми, інформував про діяльність хліборобських кредитних, молочарських, рільничих спілок, долучався до розвитку та поширення рільничих товариств. Зміст видання становили статті, матеріали рубрик про ведення господарства, звіти про діяльність сільськогосподарських спілок та збут продукції аграрного сектора, замітки. Зі статей, написаних мовою, доступною для пересічного читача, можна було отримати інформацію на різноманітні теми. Серед численних публікацій вирізняються статті: «Як призвичаювати молодіж до ощадности» Й. Цемброневича; «Рільництво як жерело багатства крайового» та «Наука рільництва для селян» Ф. Стефчика; «Домові каси ощадності» Л. Тварецького. Часопис регулярно друкував матеріали, де обґрунтовувалася необхідність економічної освіти для селян, а також відзначалася роль Церкви у розвитку рільничих спілок [11, с. 243].

Інформаційно-суспільний двотижневик Підкарпаття, Верховини та Подністров'я «Думка» був продовженням видання «Стрийська Думка». Редколегія газети заявляла, що стоятиме на позапартійних позиціях і висвітлюватиме найактуальніші проблеми краю у сфері освіти та виховання сільської молоді.

Газетні публікації свідчать, що розвиток міст і сіл регіону був тісно пов'язаний з діяльністю товариства «Просвіта». У статті М. Бажановського йшлося про його створення та діяльність у Галичині, зокрема, зазначалося, що «під впливом «Просвіти» наш нарід ставав з дня на день культурнішим, сама вона розширювала колесо своєї діяльності, чим раз та ширше по цілім краю, основуючи свої філії і читальні» [7]. Автор також простежував розвиток сільської громади (організація читальні, молочарської спілки, Народного дому, гуртків «Сокіл» та «Січ»). Діяльність «Просвіти» була тісно пов'язана з товариством «Рідна Школа», яке багато уваги приділяло підтримці та пропагуванню освіти серед населення. Наприклад, у публікації-зверненні «До українського громадянства Стрия і повіту» читаємо: «Коли не хочемо знидіти, скривитись, чи навіть умерти, — мусимо покрити наш край густою мережею приватних шкіл» [5]. На сторінках газети часто повторювався заклик «українські діти до української школи», однак він не знаходив належної підтримки сільського населення. У згаданому зверненні товариства «Рідна Школа» наголошувалося на негативних наслідках навчання українських дітей у польських школах.

У газеті також висвітлювалася діяльність кооперативних організацій: про становлення та розвиток кооперації йшлося у публікаціях О. Луцького, А. Палія, М. Приймака, Є. Храпливого.

Від 1933 р. почав виходити часопис «Боротьба» — друкований орган Українського селянського об'єднання, який продовжив справу газети «Народна Трибуна», що виходила у Самборі. Під рубрикою «Політичні процеси» постійно вміщувалися повідомлення про судові процеси над членами КПЗУ та ОУН. Публіцистичною гостротою вирізняються коментарі, які друкувалися на сторінках часописів «Громадський Голос», «Діло», «Наш Клич», «Наш Час» і «Свобода».

Порушуючи проблеми шкільництва на селі, «Боротьба» опублікувала статті «Шкільний плебісцит і боротьба за українську школу» — про «домагання для українських дітей — української школи

на державні кошти» та «До боротьби за українську школу», де невідомий автор закликав селянство «організувати комітети боротьби за українську школу», «щоби працюючі маси могли самі рішати про виховання своїх дітей» [19].

У центрі уваги редакції часопису були також економічно-організаційні та господарські проблеми українського селянства. Про це свідчить, зокрема, стаття про кооперацію «Хто мертвих розбудить? Як пани хочуть довести до провалу кооперативну ідею». Засуджуючи керівництво УНДО, невідомий автор переконував селянство в необхідності боротьби «за перейняття проводу в кооперативних організаціях і за зроблення з них дійсної кооперації». Ця проблема висвітлювалася також у статті «Криза на селі»; публікація «Господарське положення на Підгір'ї» порушувала питання комасації землі; стаття «За належну ціну селянської праці» роз'яснювала важливість достойної вартості та оплати праці селян і найманих робітників. Чітко простежується думка авторів, що «українське селянство це велика маса, але неорганізована, отже без сили!» [2, с. 6].

Одним із важливих напрямів культурно-освітньої діяльності українських кооперативних організацій стало видавання кооперативної преси, яка, популяризуючи кооперативну ідею, сприяла залученню широкої громадськості до кооперативного руху.

Розвиток періодичної преси постійно перебував у фокусі уваги центральних кооперативних осередків. Тижневик «Господарсько-Кооперативний Часопис» — офіційний орган Ревізійного союзу українських кооператив (РСУК) — виходив упродовж 1922—1939 рр. накладом понад 4 тис. примірників. Його редакторами в різний час були З. Пеленський, Є. Храпливий, В. Софронів-Левицький. На сторінках видання містилися інструкції, правові та фахові консультації щодо ведення кооперативних установ, звіти загальних зборів центральних органів кооперації, відомості про передовий досвід найкращих кооперативів, статті з теорії, історії кооперативного руху в Україні та за її межами, а також різноманітні поради. Маючи на меті піднесення національної свідомості українського населення, редакційна колегія видання провадила цікаве анкетування, наприклад, на такі теми: «Вплив кооперації на наше село», «Кооперація як чинник поступу в нашій національній житті», «Домашній промисел у моїй економіці». Від 1933 р. з метою заохочення жінок до участі

в кооперативному русі в тижневику з'явилися тематична сторінка «Жінка в кооперації» та рубрика «Добра господиня».

Упродовж 1928—1939 рр. РСУК видавав місячник «Кооперативна Республіка», який редагував відомий економіст К. Коберський. Тираж часопису становив 850 примірників. У «Кооперативній Республіці», яка також намагалася охопити широку сферу кооперативного життя, вміщувалися матеріали з питань економічної діяльності кооперативів, історії, теорії та практики кооперативного руху. Основну увагу журнал приділяв внутрішнім організаційним та економічним проблемам української кооперації. Поряд із цим збільшувалася кількість статей просвітницької тематики. У квітні 1928 р. в журналі було відкрито рубрику «Кооперативне будівництво в нарисах», матеріали якої ознайомлювали читачів із досвідом розвитку кооперативного руху в різних країнах світу. Нерідко на сторінках часопису публікувалися переклади праць відомих у світі теоретиків кооперації, а також статті професорів Української господарської академії і Українського вільного університету В. Доманицького, О. Мицюка, В. Садовського, Ф. Щербини та ін. [3, с. 145—149]. «Кооперативна Республіка» пропагувала теорію та ідеологію українського кооперативного руху. Постійними дописувачами журналу були А. Жук, К. Коберський, К. Левицький, О. Луцький, І. Ольховий, Ю. Павликовський та багато інших кооперативних діячів, статті яких роз'яснювали мету української кооперації та пропонували ефективні шляхи і засоби її досягнення.

Окрім цих часописів, упродовж 1934—1939 рр. РСУК видавав ілюстрований місячник «Кооперативна Родина» (від 1937 р. — із додатком «Для хати і родини»), який редагував Р. Купчинський. Наклад часопису лише за останніх три місяці 1938 р. сягнув 53 тис. примірників [9, с. 25]. Щорічно виходив із друку «Календарець українського кооператора», який відзначався різноманітним змістом: поряд з інформаційно-методичними матеріалами (організаційно-інструкторські вказівки на кожен місяць, статистичні відомості та ін.) на сторінках часопису публікувалися статті відомих кооператорів, вірші на кооперативні теми тощо.

Велику увагу видаванню і розповсюдженню кооперативної періодики приділяли фахові кооперативні осередки. Зокрема, у статуті «Народної Торговлі», затвердженому після її реорганізації 1922 р.,

вказувалося, що «як культурно-просвітна централь в області споживчої кооперації «Народна Торговля» обов'язана є: поширювати ідеї кооперації в цілі піднесення культурного рівня українського населення видаванням часописів і книжок економічного змісту і підпомаганням таких видавництв» [12, с. 34]. Власні друковані органи мали «Маслосоюз» (журнал «Кооперативне Молочарство») та «Центробанк» (часопис «Кредитова кооперація») [3, с. 463]. Особливу увагу періодиці приділяло товариство «Сільський Господар», яке видавало однойменний часопис із постійним додатком — двотижневиком «Сільськогосподарська Кооперація»; місячники «Український Пасічник» та «Сад і город»; щорічний календар-альманах «Сільського Господаря». Проблеми теоретичної підготовки молоді до праці в сільському господарстві порушувалися на сторінках журналу «Хліборобська Молодь».

Зацікавлюючи широке коло громадськості, преса стала важливим фактором розвитку кооперативно-культурного просвітництва. 1931 р. кооперативи — члени РСУК — передплачували 3368 примірників різних часописів [8, с. 34]. Як кількість, так і тиражі поширюваних кооперативних видань непинно зростали.

Проблеми кооперації на Станіславщині висвітлювалися на шпальтах «Вісник повітового Союзу кооператив». У статті «До кооперативних робітників в окрузі», в якій обговорювалися питання про використання добрив, купівлю сільськогосподарської техніки, кредити кооперативам тощо, вказувалося, що на кінець грудня 1928 р. у краї функціонували 172 кооперативи. Основне завдання, яке ставилося перед кооперативними товариствами, — формування національної свідомості, виховання поваги до громадської праці та заснування нових кооперативів. У статті М. Ростковича «По що основуємо кооперативи?» зазначалося: «Кооператива є таке господарське підприємство, в якому не за те дбають, щоб великий зиск був, а за те, щоби співділанням членів збільшити прибутки в їхньому господарстві, або зменшити видатки, що збільшить народне майно, народний добробут» [14].

На сторінках часопису «Наша Думка», який виходив у Тернополі, висвітлювалося господарське життя села. Зокрема, у публікації «Господарська криза і селянство» зазначався прямиий зв'язок між економічною політикою держави та рівнем життя селян, порушу-

валися проблеми постійно зростаючого безробіття у промислових центрах, штучно створені урядом т. зв. «ножиці цін». Економічна криза прискорила масове розорення та пауперизацію селянства, спад рентабельності сільського господарства, зріст заборгованості тощо [4].

Двотижневий інформаційний часопис «Селянські Вісти», який виходив у Коломиї впродовж 1937—1939 рр., ставив за мету виховувати та розвивати національну свідомість українського селянина, а також доносити правдиву інформацію про події у світі, досягнення в усіх сферах життєдіяльності галицького села. На підтвердження цього редакційна колегія представляла газету як «голос українського світла праці», що «висвітлює стан свого внутрішнього життя та своє відношення до всіх подій у світі» [16].

У низці публікацій часопису розкривалися нагальні потреби громадсько-кооперативних інституцій на селі, розглядалися проблеми таких організацій, як: «Просвіта», «Рідна Школа», «Сільський Господар». У виданні було створено рубрику «Працюючі пишуть», її матеріали інформували про культурні події, просвітні акції та господарські справи на селі, потреби української молоді та її участь у громадському житті краю.

Упродовж 1931—1932 рр. у Львові виходив економіко-кооперативний двотижневик «Кооперативні Вісті». У вступній статті першого числа часопису редакція обґрунтовувала актуальність видання, яке було покликане обстоювати позиції низових кооперативів. Журнал сміливо висвітлював «нездорові переміни і події, які позначилися в останніх роках у нашому кооперативному житті» [10]. Завданнями часопису визначалося надавати читачам інформацію про господарсько-кооперативне життя на західноукраїнських землях, зосереджувати увагу на досягненнях низових кооперативів та сприяти розбудові й пропагуванню української кооперації. Цій тематиці присвячено низку статей: «Сучасна західно-українська кооперація», «Українська споживча кооперація в світлі кризи», «Руська кооперація на західно-українських землях». Видання порушувало низку питань щодо залучення жінок та молоді до кооперативного руху, проблеми освіти та самоосвіти, зокрема у справах кооперації: «Жінка і кооперація», «До питання про кооперативну-освітню роботу», «Осінь і зиму використати на самоосвіту» [2, с. 53].

«Кооперативні Вісті» роз'яснювали читачам суть та завдання селянської кооперації, сприяли проведенню освітньої праці, аналізували причини тогочасної економічної кризи, інформували про події, пов'язані із суспільно-економічним становищем держави. Польська влада, вважаючи видання тенденційним і таким, що необ'єктивно висвітлювало позицію держави, майже в кожному числі часопису вилучала матеріали, у яких йшлося про політико-економічне становище краю.

Перше число тижневика «Хлопська правда» вийшло 21 травня 1922 р. у Львові. Своїм основним завданням газета вбачала згуртування та просвіту українських селян. На сторінках часопису друкувалися вказівки та рекомендації щодо ведення господарських справ та організації спілок, «поради як устроїти дешеві закупи потрібних господарських знарядів та як збути найкорисніше плоди своєї мозольної праці» [18], а також календар посіву зернових та висаджування овочевих культур. У виданні вмішувалися матеріали, в яких висвітлювалися актуальні політичні питання. Однак варто зазначити, що редакційна колегія «Хлопської правди» сповідувала лояльність до Польської держави та просувала цю ідею серед українського населення краю.

Поза увагою преси не залишилася і доля українських жінок. Так, часопис «Жіноча Воля», який виходив у Коломиї впродовж 1932—1939 рр., акцентував роль самоосвіти для жінки-селянки, що «повинна безнастанно вчитися, читати, просвічуватися» [15]. У центрі уваги видання перебувала робота жіночих гуртків, що широко розкривалася у матеріалах рубрик «Праця в жіночих гуртках» та «3 життя наших товариств». Тут друкувалися звіти про роботу гуртків, які існували при читальнях «Просвіти», філіях Союзу українок; замітки про відзначення свята на Підгаєччині та свята селян у Коломиї. Ці публікації є свідченням поживлення організаційної та культурно-просвітницької діяльності сільських гуртків, зростання національної свідомості сільського жіноцтва.

Українська періодика міжвоєнної доби, пропагуючи кооперативну ідею, популяризуючи агрономічні знання, стала каталізатором масової просвіти українського населення, підвищення його культурно-освітнього рівня, а також піднесення національної свідомості українців. Таким чином, досліджувана преса є важливим джерелом

до вивчення розвитку аграрних відносин, сільськогосподарської кооперації, освітньо-культурних товариств для селян у Східній Галичині 1920—1930-х рр., значною мірою доповнюючи відомості архівних джерел та мемуарів сучасників.

1. *Архипенко Є.* У справі розвитку молочарства / Є. Архипенко // Українське Молочарство. — Львів, 1926. — Ч. 3.
2. Бібліографія української преси в Польщі (1918—39) і Західньо-Українській Народній Республіці (1918—19) / уклад Євген Місило. — Едмонтон ; Альберта, 1991. — 250 с.
3. *Витанович І.* Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. — Нью-Йорк, 1964. — 624 с.
4. Господарська криза і селянство // Наша Думка. — Т., 1930. — Ч. 2.
5. До українського громадянства Стрия і повіту // Думка. — 1935. — 2 трав.
6. *Дроздовська О.* Місце української преси повітових міст Галичини (20—30-ті рр. ХХ ст.) у боротьбі за національне відродження України / О. Дроздовська // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 1999. — Вип. 6. — С. 440—447.
7. Думка. — 1938. — Ч. 121.
8. *Жук А.* Українська кооперація в Польщі / А. Жук. — Львів, 1934. — 38 с.
9. Звідомлення Дирекції РСУК за 1938 р. // Господарсько-Кооперативний Часопис. — 1939. — Ч. 22/23. — С. 23—26.
10. Кооперативні Вісті. — 1931. — Ч. 1. — С. 1.
11. *Мартинюк М.* Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914—1939 рр.) : матеріали до бібліогр. / Микола Мартинюк. — Львів, 1998. — 294 с.
12. *Павликовський Ю.* Слідами розвою ідеї кооперації і союзного устрою в «Народній Торговлі» з нагоди 40-ліття її праці (8.XII.1883—8.XII.1923) : нарис з поля нашої споживчої кооперації / Юрій Павликовський. — Львів, 1923. — 63 с.
13. Періодика Західної України 20—30-х рр. ХХ ст. : матеріали до бібліогр. — Львів, 1998. — Т. 1. — 328 с.
14. *Росткович М.* Пощо основуємо кооперативи? / М. Росткович // Вісник повітового Союзу кооператив. — Станіславів, 1929. — Ч. 7/8. — С. 4—5.
15. *С. П.* Українська жіноча преса в Галичині / С. П. // Нова Зоря. — Львів, 1934. — Ч. 47. — С. 5.
16. Селянські Вісти. — Коломия, 1937. — Ч. 1. — С. 1—2.
17. *Сніцарчук Л.* Українська преса Галичини (1919—1939 рр.) і журналістичнознавчий дискурс : монографія / Лідія Сніцарчук. — Львів, 2009. — 416 с.

18. Хлопська правда. — Львів, 1922. — 21 трав.
19. Шкільний плебісцит і боротьба за українську школу; До боротьби за українську школу // Боротьба. — Самбір, 1932. — Ч. 7. — С. 2.

Наталія Лепісевич

ЧАСОПИС «МОРСКОЙ СБОРНИК» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО БІОГРАФІЙ ВИДАТНИХ ФЛОТОВОДЦІВ

Уперше в сучасній історіографії як біографічне джерело розглянуто публікації журналу «Морской сборник» — офіційного видання морського міністерства Російської імперії, які суттєво доповнюють і розширюють уявлення про найбільш відомих керівників Чорноморського флоту. Проаналізовано матеріали про адмірала О. С. Грейга, П. С. Нахімова, Ф. Ф. Ушакова. Представлено полеміку на сторінках журналу, пов'язану з критичною статтею про П. С. Нахімова, що з'явилася в «Русском архиве» і викликала обурення у флотських колах.

Ключові слова: «Морской сборник», біографія, Чорноморський флот, Севастополь.

Впервые в современной историографии в качестве биографического источника рассмотрены публикации журнала «Морской сборник» — официального издания морского министерства Российской империи, которые существенно дополняют и расширяют представления о наиболее известных руководителях Черноморского флота. Проанализированы материалы об адмиралах А. С. Грейге, П. С. Нахимове, Ф. Ф. Ушакове. Представлено полеміку на страницах журнала, связанную с критической статьей о П. С. Нахимове, появившейся в «Русском архиве» и вызвавшей возмущение во флотских кругах.

Ключевые слова: «Морской сборник», биография, Черноморский флот, Севастополь.

For the first time in modern historiography publications of the magazine «Morskoi Sbornik», the official publication of the Naval Ministry of the Russian Empire, as a biographical source have been studied. These materials contain a large number of little-known information that significantly complement and extend notions about the most prominent leaders of the Black Sea Fleet. The publications about the admirals A. S. Greig, P. S. Nakhimov, F. F. Ushakov have been analyzed. Of particular interest is a controversy in the magazine regarding a critical article about P. S. Nakhimov, which appeared in «Russkii Arkhiv» and caused outrage in naval circles.